

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ПІСЕННОГО РЕПЕРТУАРУ

В статье рассматриваются возможности хорового песенного репертуара в формировании нравственно-эстетических ценностей учащихся. Раскрывается понятие "ценностей", анализируется философская, психолого-педагогическая литература о взаимосвязи нравственного и эстетического воспитания, об эмоционально-нравственном воздействии искусства на личность. Рассматривается современный подход к задачам музыкально-эстетического воспитания школьников, обусловленный нравственно-эстетической природой художественного творчества.

In this article is considered the opportunities of chorus singing repertoire in developing of moral-aethetical values of pupils. The meaning of value is revealing. The philosophical and psychology-pedagogical literature about moral and aethetical up-bringing connection is analyzed about emotional-moral influence of art on person. Modern methods to the tasks of music is considering as aethetical up-bringing of schoolchildren, caused by moral aethetical nature of art-creativity.

Орієнтація сучасної педагогічної науки і практики на гуманізацію освіти з особливою гостротою актуалізує проблему духовного становлення підростаючого покоління. Саме про пріоритет задач духовного розвитку особистості говорять сьогодні вчені-педагоги, виділяючи в змісті освіти творчий розвиток особистості і формування її емоційно-ціннісного відношення до світу як основу духовності.

Формування особистісного, емоційно-ціннісного відношення до соціально-моральних норм, естетичних ідеалів, що обумовлюють систему цінностей особистості, розглядається як важлива задача її духовного становлення.

Проблема формування ціннісних орієнтацій особистості досить широко розроблена у філософській, психолого-педагогічній літературі. Так, філософська теорія цінностей (аксіологія) визначає сутність категорій “цінність”, “ціннісне відношення”, “ціннісні орієнтації”, “оцінка”, “ієрархія цінностей”.

У філософському словнику “цінність” трактується як термін, широко використовуваний у філософській, соціологічній літературі для вказівки на людське, соціальне і культурне значення визначених явищ дійсності. Усе різноманіття предметів людської діяльності, суспільних відносин і включених у їхнє коло природних явищ може виступати в якості “предметних цінностей” як об'єктів ціннісного відношення, тобто оцінюватися в плані добра і зла, краси чи неподобства, істини чи не істини [11,765].

Ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, усією сукупністю його переживань, яке відмежовує значиме, істотне для даної людини від незначущого, несуттєвого. Сукупність сформованих, устояних ціннісних орієнтацій утворює свого роду вісь свідомості, що забезпечує стійкість особистості, наступність визначеного типу поведінки та діяльності, виражену в спрямованості потреби й інтересів. У силу цього ціннісні орієнтації виступають найважливішим фактором, що регулює мотивацію особистості [11,764].

Слід також зазначити існування різних підходів до класифікації цінностей і достатню складність і неоднозначність їх характеристик. У залежності від характеру потреб і способів їхнього задоволення цінності

підрозділяються на матеріальні та духовні. Духовні цінності є предметом дослідження вчених-філософів С.Ф.Анісімова, А.И.Донцова, В.Н.Сагатовського та ін.

Духовні цінності, у роботах цих учених, підрозділяються на кілька видів: пізнавальні, наукові, художні, естетичні, моральні. С.Ф.Анісімов указує, що виробництво і споживання духовних цінностей (моральних, естетичних тощо) здійснюється за допомогою не тільки інтелекту, але і сили художньої уяви, діяльності почуттів [1,35].

У педагогічній літературі проблема формування ціннісних орієнтацій особистості розкривається в роботах В.П.Агафонова, Л.М.Архангельського, О.В.Ларміна, И.Я.Лернера та ін. Учені вказують, що всі характеристики особистості, яка формується в процесі шкільного навчання, є результатом засвоєння змісту освіти, невід'ємною частиною якого виступає досвід емоційно-особистісного відношення до навколишнього середовища, виражений у здатності переживати загальнолюдські, морально-естетичні цінності як особистісно значимі. Особливо підкреслюється думка про те, що формування ціннісних орієнтацій учнів у величезному світі різноманітних явищ життя і культури не повинно носити стихійного характеру. Цей процес має бути цілеспрямованим.

Вказуючи на величезні виховні можливості мистецтва Э.Абдуллін, Ю.Азаров, Д.Кабалевський, Є.Квятковський, Б.Неменський підкреслюють особливу роль шкільних предметів естетичного циклу: музики, літератури, образотворчого мистецтва, у формуванні морально-естетичних цінностей особистості.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що багато вчених розглядають питання музичного виховання учнів у тісному зв'язку з моральним.

Суть педагогічної концепції Д.Кабалевського, покладеної в основу шкільної програми по музиці, полягає в

тому, що головним у масовому музичному вихованні загальноосвітньої школи є не стільки навчання музиці, скільки вплив через музику на духовний світ учнів, їх моральні ідеали, принципи, дії, вчинки.

Такий підхід до задач музичного виховання пояснюється морально-естетичною природою художньої творчості, що обґрунтована філософською наукою. Взаємозв'язок морального і естетичного широко відбитий у роботах О.А.Зорової, М.И.Киященко, Л.М.Когана, Л.І.Кунчевої, В.І.Толстих, А.І.Фортової та інших. Учені відзначають, що хоча етичне і естетичне виражають дві якісно різні сфери духовного життя суспільства і мають власну специфіку, проте діалектично вони взаємозалежні, мають границі збігу, впливають один на одного [6,3].

У роботах філософів освітлений аксіологічний підхід до діалектики добра і краси, як особливого роду цінностей. Так, В.І.Толстих відзначає, що етичне та естетичне взаємодіють найбільше очевидно і безпосередньо в явищах духовного життя суспільства: у вчинках, поведінці особистості. “Як правило, - пише він, - будь-яке суспільне явище, вчинок чи мотив людської діяльності володіють одночасно естетичним і етичним значенням (цінністю) і можуть бути оцінені, з одного боку, як прекрасне чи потворне, з іншого боку – як добро чи зло” [10,341].

Теоретичне обґрунтування впливу мистецтва на моральність людини дається в роботах філософів Н.С.Кагана, Н.Л.Лейзерова, В.І.Розумного та ін. Так, Н.С.Каган розглядає мистецтво як спосіб “цілісного виховання духовного світу особистості – не одного лише її естетичного виховання, як часто затверджують теоретики, а саме всебічного формування естетично-морально-політичного змісту людської психіки” [5,36].

По глибокому переконанню вченого “виховна сила мистецтва полягає в тому, що воно орієнтує наше ціннісне

відношення до світу (естетичне, моральне, політичне) не “читанням нотацій”, а нашою співучастю, співпереживанням” [5,51].

Виховна роль мистецтва розкрита в роботах учених-психологів. Л.С.Виготський розглядав емоційний вплив мистецтва як вплив, що очищає, облагороджує внутрішній світ людини і приводить до катарсису [2,317].

“Саме та обставина, - пише П.М.Якобсон, - що в естетичне відношення включаються наші моральні оцінки і почуття, пояснює той факт, що твір мистецтва може не тільки викликати в людини художню насолоду, але і спонукати до певних дій і вчинків” [12,225]. На цій якості творів мистецтва заснований його виховно-формулюючий вплив на людину.

Проблема взаємозв'язку моральних і естетичних аспектів у виховному процесі привернула увагу багатьох дослідників. Так, великий інтерес представляють думки про красу людських вчинків, про моральний зміст творів мистецтва В.О.Сухомлинського. В одній зі своїх робіт він пише: “Щоб моральна ідея виховувала, підліток має відчути, пережити її красу” [9,256].

Л.В.Занков у своїй роботі “Беседи с учителями”, розвиваючи ідею єдності естетичного і морального в становленні особистості, пише про те, що “естетичний і моральний розвиток тісно зв'язані. Насолода прекрасним піднімає, облагороджує людину. Воно будить у ньому добрі почуття, такі як, наприклад, чуйність, відданість, любов, ніжність” [4,87].

А.И.Буров, розділяючи думки вчених про єдність естетичних та моральних сторін виховання, пояснює взаємозв'язок самої природи будь-якого виду виховання, єдністю духовної сутності людини і цілісністю розвитку його природних можливостей.

К.В.Гаврилоец та П.І.Казимирська вважають, що є всі підстави для відокремлення морально-естетичного виховання

як цілісного виду, не підлягаючого розчленовуванню. Під морально-естетичним вихованням педагоги розуміють цілеспрямовану систему впливу на почуття, думки, поведінку вихованців, що формує в них здатність сприймати моральне як прекрасне й удосконалювати себе і навколишню дійсність за законами моральності та краси [3,7].

Таким чином, аналіз наукової літератури свідчить про визнання вченими-філософами, психологами і педагогами взаємозв'язку і взаємозумовленості морального і естетичного виховання.

Величезний морально-естетичний потенціал несе в собі музичне мистецтво.

Шкільна програма по музиці заснована на українській національній культурі, у тому числі і пісенній культурі, морально-естетичний зміст якої переоцінити неможливо. Але в існуючій практиці загальноосвітньої школи розвитку здатності осмислювати своє відношення до народної пісні, давати їй оцінку з позиції єдності моральних та естетичних критеріїв приділяється недостатня увага. Робота на уроках музики зводиться, як правило, до рішення чисто музикально-естетичних задач. Але ж хоровий спів як самий масовий, доступний та улюблений вид музичної діяльності учнів на уроці має непорівнянні можливості морально-естетичного виховання.

Знайомлячись з народною пісенною творчістю, з пісенною спадщиною українських композиторів Н.Леонтовича, Я.Степового, К.Стеценко, Л.Ревуцького учні пізнають і емоційно переживають усю гаму людських почуттів, виражених особливостями українського мелосу, його інтонаційно-ладовою основою, тобто пізнають з боку естетичної значимості пісні. Але текст цих пісень несе в собі глибокий моральний зміст. “Вербова дощечка”, “Щедрик”, “Котику сіренький”, “Дударики”, “Зоре моя вечірняя”, “Думи мої” і цілий ряд інших народних пісень вчать співпереживати,

співчувати втіленим у них поетичним образам, змушують задуматися про моральні цінності людського життя: добро, любов, чуйність, шляхетність, великодушність. З огляду на те, що моральні цінності засвоюються переживанням, а не логічним розумінням, як доведено наукою, можна думати, що моральний зміст хорового пісенного репертуару, підкріплений емоційно-естетичним його переживанням під час виконання може бути засвоєний учнями як особистісно значимий і увійти в систему ціннісних орієнтацій. Але для цього необхідно, щоб на кожному уроці музики емоційно-ціннісне відношення до народної пісні здобувало не стільки естетичну, скільки морально-естетичну орієнтацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление. – М.: Мысль, 1988.
2. Выготский Л.С. Психология искусства. – М.: Искусство, 1968.
3. Гавриловец К.В., Казимирская Л.И. Нравственно-эстетическое воспитание школьников. – Мн.: Нар. асвета, 1988.
4. Занков Л.В. Беседы с учителями. – М.: Просвещение, 1975.
5. Каган М.С. Мир общения. – М.: Политиздат, 1988.
6. Кунчева Л.И. Эстетическое и этическое в жизни и искусстве. – М.: Мысль, 1968.
7. Лармин О.В. О соотношении нравственного и эстетического воспитания // Проблемы нравственного воспитания студентов / Под ред. В.П. Агафонова. – М.: Высшая школа, 1977.
8. Сохор А.Н. Музыкальная культура общества / В кн. Вопросы социологии и эстетики музыки. – Л., 1980г.

9. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. – М.: Молодая гвардия, 1971г.
10. Толстых В.И. Искусство и мораль. О социальной сущности искусства. – М.: Политиздат, 1973г.
11. Философский словарь // Под ред. И.Т. Фролава. – М.: Политиздат, 1986г.
12. Якобсон П.М. Психология чувств. – М.: АПН РСФСР, 1968г.